

○ Tell my why / I don't like *Mondays*

- Wanneer esthetiek maniërisme wordt

Voor Theater Schrift Lucifer schreef Evelyne Coussens een kritiek op een voorstelling uit het jongerentheater: *Mondays van de recent opgerichte toneelgroep JAN*. De auteur ziet dat het niet altijd lukt om de valkuilen te omzeilen van het werken met jongeren tot 18 jaar en amateurs in het algemeen.

Evelyne Coussens

JAN, het gezelschap rond auteur-regisseur Peter Seynaeve en dramaturg Ans Vroom, heeft van het werken met jongeren op scène zijn *unique selling proposition* gemaakt. JAN ontstond vier jaar geleden tijdens de creatie van *As you like it* (2006): negen jonge acteurs tussen 15 en 18 jaar schitterden toen in een bitterzoete bewerking van Shakespeares luchthartige komedie voor het Antwerpse Toneelhuis. Het werken met jongeren bleek Seynaeve zo te bevallen dat de regisseur besloot er zijn artistieke parcours op te enten: samen met een wisselende groep jonge acteurs maakt JAN sindsdien voorstellingen die zich richten op een publiek vanaf 16 jaar. Het werken met jongvolwassenen op scène impliceert allerm minst een nostalgische aanpak, want wat Seynaeve boeit aan die onbestemde periode tussen kindertijd en volwassenheid is niet zozeer haar idyllische zijde, als wel de eenzaamheid en wanhoop die ermee gepaard gaan. 'Het gaat me niet om de plezante facetten van jong zijn, niet om de

vrolijkheid. Ik wil het beschadigde kind tonen,¹ aldus de regisseur, en hij maakte alvast op sober-poëtische wijze dat voornemen waar in het gevoelige *Thierry* (2008, geselecteerd voor het Theaterfestival) en *cement* (2009, naar Ian McEwans *The Cement Garden*). In beide producties ging het om kinderen en/of jongeren die zich in een geïsoleerde positie bevinden, vervreemd van de 'normale' wereld. Dat is opnieuw het geval in *Mondays*, waarin twee tienermeisjes een wel erg radicale oplossing bedenken voor hun 'lijden aan de wereld'. Maar waar de sobere vorm van de eerste twee producties dat lijden deed schrijven, resulteerde een te doorgedreven formalisme in *Mondays* vooral in onverschilligheid. Welkom op de eerste Antwerpse *high school shooting*.

Van Bob Geldof tot Siegfried

De titel *Mondays* verwijst naar de zestienjarige Brenda Ann Spencer, die in 1979 in San Diego haar leeftijdsgenoten neerlegde met een geweer en de laconieke uitleg: 'I was bored. I don't like Mondays'. Brenda Ann zou geschiedenis maken als pionier en macabere navolging krijgen van onder meer Eric Harris en Dylan Klebold (1999, Columbine, USA), Pekka Eric Auvinen (2007, Tuusula, Finland) en Tim Kretschmer (2009, Winnenden, Duitsland). Over het fenomeen van de *high school shootings* is sindsdien een veelheid aan psycho- en sociologische studies gewijd, maar ook opvallend veel kunstwerken nemen het verschijnsel als uitgangspunt. Beginnende bij het bekende liedje van de Boomtown Rats (waarvan weinigen nog de treurige oorsprong kennen) gaan aan *Mondays* onder meer films vooraf als *Bowling for Columbine* (2002, Michael Moore) of *Elephant*

¹ In een interview afgenomen voor de publicatie *POP-UP, De plek van kinderen en jongeren in een dynamisch podiumkunstenlandschap*, VTI, 2008.

(2003, Gus Van Sant), romans als *Vernon God Little* (2003, DBC Pierre) en theatervoorstellingen als *Immaculata* (2004, Braakland/ZheBilding). Zelfs in Ivo Van Hoves *Siegfried* (2007, bij de Vlaamse Opera) werd de link gelegd tussen de asociale Siegfried uit Wagners opera en de wereldvreemde shooter Seung-Hui Cho (2007, Virginia Tech University, 33 doden). Het lijkt er sterk op dat de wetenschappelijke studies met hun cijfers en tabellen niet volstaan om de gruwel van deze *high school shootings* te vatten – de mens zoekt naar andere, artistieke manieren van verwerking, doet niet-rationele pogingen om iets te begrijpen van dit onbegrijpelijke. Ongeloof en onbegrip domineren de toon van elk discours rond de jonge shooters. Welke diepe woede, welke mateloze frustratie drijft een jongere dat hij overgaat tot zulke extreme daden? Geen van de kunstwerken rond de *high school shootings* heeft ooit een helder antwoord kunnen of willen formuleren op deze vraag. *Mondays* doet dat evenmin. Wat Peter Seynaeve interesseert is immers geen socio-psychologische verklaring, maar de esthetiek van de radicaliteit, de puurheid van een onverzoenbare jonge geest: 'Een jongvolwassene kan niet relativiseren. Tijdens de jongvolwassenheid zijn de emoties van jongeren absoluut. Dat geeft hen net zo'n onschuld en zo'n kwetsbaarheid.'²

Ik doe mijn afslachting

Precies die onschuld en kwetsbaarheid roept het openingsbeeld van *Mondays* op. Op een stoel op het voorplan, helemaal alleen, zit een meisje. Ze draagt een zedig kostschooluniform tot onder de knie en ze eet een appel, heel gewoon. Maar haar blik! Die is uitdagend, spottend, minachtend zelfs. De mond sensueel, de ogen wreed – ze

² Ibidem.

ademt de verleiding en het gevaar uit van Nabokovs *Lolita*. Achteraan op de scène staan kapstokken met grijze uniformjasjes. Links in de hoek ligt een aantal vuilniszakken opgestapeld. Een stem weerklinkt uit de coulissen: 'Julie, zijn je klaar?' Ze is klaar.

Peter Seynaeve laat ons geen moment in spanning over de afloop van *Mondays*. Dit is geen *whodunnit*: vanaf scène één weten we wat er gaat gebeuren en zelfs wie het gedaan heeft. De daders dragen allebei hetzelfde grijze uniformpje, ze heten Julie (Renée Vervaet) en Margot (Margot Hallemans) en ze zijn kwaad. Kwaad om de lichtzinnigheid, de onverschilligheid en de onpersoonlijkheid van de wereld die hen omringt: 'We zouden Hans kunnen zijn, of Karel. 't Kan hen niet schelen, ze kennen ons niet. Maar ze zullen ons zien. Ze zullen ons zien en niet vergeten.' Gezien worden, gehoord worden, 'erkend worden' voor hun 'heldendaad' – het is de natte droom van elke pathologische moordenaar, oud of piepjong.

De openingsmonoloog van beide meisjes is slechts een prelude. Met het rechtspringen van de andere meisjes van achter de hoop vuilniszakken vangt het verhaal echt aan, met een flashback naar een doodgewone dag. Er is net turnles geweest, de meisjes kleden zich om, giechelend en gibberend. Tussen de kapstokken wordt gelachen en geroddeld. Het leven van deze jonge vrouwen is al uitgetekend. Het zal een 'schoon leven' worden, tenminste, als ze zich leren kleden en gedragen, als ze 'elegante meisjes' worden. De toekomst lacht hen toe! Julie en Margot lachen grimmig. Tijd voor een klassenfoto. Een foto met twee grote gaten, als een gebit waarin enkele tanden ontbreken. Waar zijn Julie en Margot?

Op het eerste gezicht zijn de verhoudingen binnen het killerduo duidelijk. Eén is het brein, één de meeloper. Eén is het kneusje van de groep, genegeerd door de leerkrachten, gepest om haar slaafse afhankelijkheid van de ander. Die ander is vlot en populair, maar onder de oppervlakte schuilt evenveel haat. Wie heeft wie in haar macht? En dan is er nog een schimmige derde, die het gevoeld heeft, die het zag aankomen, die een schuchtere poging gedaan heeft om het te voorkomen: 'Ik wou wel, ik wou wel uw vriendin zijn.'

Verrassend is de manier waarop Seynaeve de chronologie van de gebeurtenissen verknipt: in een volgende scène gaan de meisjes op de vloer liggen, alvast de doodspaties innemend die zij aan het einde van de dag zullen bezetten. Het is een morbide, beklijvend beeld dat herinnert aan de onontkoombaarheid van dat wat staat te gebeuren. Wanneer de meisjes vervolgens weer rechtspringen en de tijd nog even geruststellend achteruit draait, blijf je tegen beter weten in hopen dat het níét zal gebeuren, dat het níét daartoe zal leiden, dat iemand het toch nog zal voorkomen. Tevergeefs. Het moment is daar. Een ooggetuige komt *post factum* haar verhaal doen voor de camera's, haar krampachtige tikken op de micro die het laat afweten transformeert in het doffe ploffen van kogelinslagen en katapulteert ons midden in het moment X van de moorden. Julie en Margot zijn klaar. Ze doen het, want het is zo voorbestemd, zij zijn 'uitverkoren':

Ik ben geen mens meer
Ik ben een engel
Ik doe mijn ding
Ik doe mijn afslachting

In de afwikkeling van het drama zien we vervolgens de rouw, het verdriet, de teddybeertjes, kaarsen en steunbetuigingen, de geschokte gemeenschap ('We zijn allemaal getroffen', 'Hoe moet de samenleving nu verder'), de scoopgeile media. Op de radio weerklinkt de stem van de bekende Vlaamse strafpleiter Jef Vermassen. De onmiddellijke herkenbaarheid slingert ons weg van het comfortabel verre Duitsland, Finland of Amerika. We zijn in Antwerpen. Dit gebeurt hier, bij ons.

Wanneer esthetiek maniërisme wordt

In het spoor van ontroerende voorstellingen als *Thierry en cement* brengt *Mondays* echter niet de verwachte beroering teweeg. Dat is te wijten aan een aantal factoren. Een eerste is meteen het waarmerk van het gezelschap, want op scène staan geen professionals, maar acht onervaren actrices tussen twaalf en zeventien jaar. Over zijn keuze voor jonge amateurs zegt Seynaeve het volgende: 'Ik werk met jongeren omdat ze een grote authenticiteit in zich dragen, een grote naturel, zelfs wanneer ze een personage spelen. Ze hebben geen theateropleiding gevolgd, ze kennen geen trucs. Volwassen acteurs moet je een aantal dingen afleren. Ik wil dat leven en spelen samenvallen.'

Het is mijn overtuiging dat dat laatste in feite niet te realiseren is. Spelen en leven kunnen onmogelijk samenvallen. Het volstaat met andere woorden niet om jonge, zoekende meisjes in de rol te steken van jonge zoekende meisjes, om een maximale authenticiteit te bereiken. Om te beginnen omdat de meisjes zich niet in hun natuurlijke habitat bewegen, want ze staan op scène en spelen in een theatervoorstelling. Van volstrekte naturel kan dus geen sprake zijn. Los daarvan

is een natuurlijke speelstijl, hoe ontroerend authentiek ook, geen synoniem voor sterk acteerwerk. In de groep actrices die Seynaeve engageert, zit onmiskenbaar een aantal getalenteerde actrices-in-spé, en hun enthousiasme op scène is lovenswaardig. Desondanks missen de meisjes de spelbeheersing en timing van professionals, waardoor sommige scènes verliezen aan emotionele spankracht. Dat is niet hun 'schuld', maar het resultaat blijft hetzelfde. Jong of oud, met noodzaak en enthousiasme alleen spring je niet ver (genoeg). *Métier* blijft een must.

Een tweede probleem zit hem wat mij betreft in het evenwicht tussen vorm en inhoud. Zoals gezegd is het er Peter Seynaeve ook in *Mondays* niet om te doen een bevredigend antwoord te bieden op de vraag naar het grote waarom. We komen niet eenduidig te weten wat de meisjes bezielt – Seynaeve toont slechts. Dat tonen gebeurt naar goede gewoonte op uiterst sobere wijze. Van het verschrikkelijke verhaal vijlt hij alle overbodigheid af, tot een summiere tekst en een uitgepuurde beeldtaal overblijven. Dat levert soms beeldende parels op, zoals wanneer het klappen van onschuldige kauwgumbellen het doffe ploffen van geweerschoten wordt, of wanneer na de *raid* een van de *killers* jankend als een hond tussen de lijken kruipt. Maar ook het verhaal heeft haar rechten. Het is een legitieme keuze om de voorkeur te geven aan stilering in vorm en spel, maar *Mondays* is zo gestileerd dat het inhoudelijk een lege doos dreigt te worden.

Zo wordt de rol van het 'derde' meisje, die dramatisch interessante perspectieven biedt, niet meer dan schetsmatig uitgewerkt. In een poging om de tekst zo summier mogelijk te

houden blijven van belangrijke onderwerpen nog slechts losse flodders over: er wordt gestrooid met *oneliners* over racisme, wapendracht en de holocaust – begrippen waarachter een hele wereld aan betekenis schuilt – zonder er verder nog iets mee te doen. Alsof JAN uit angst voor 'boodschappelijkheid' heeft besloten om dan maar meteen elke inhoudelijke uitdieping te mijden. De geloofwaardigheid van het verhaal lijdt tenslotte onder een onverwacht einde, waarin Seynaeve zich onnodig dramaturgisch vastrijdt in een absurde plotwending.

Waar in vorige voorstellingen de sobere esthetiek primeerde, helt de vormtaal van *Mondays* te zeer over naar de kant van het maniërisme. Jammer, want dit verhaal is urgent. Hopelijk hervindt JAN snel de juiste balans.

Evelyne Coussens schrijft als freelance cultuurjournalist voor verschillende media (Zonemagazines, rekto:verso, Etcetera). Verder werkte ze als redacteur mee aan diverse uitgaven over theater, waaronder *De speler en de strop, tweehonderd jaar theater in Gent* (Snoecks 2005).